

Les polítiques familiars: instruments, impactes i reptes d'avaluació

Miquel Àngel Alegre, analista d'Ivàlua

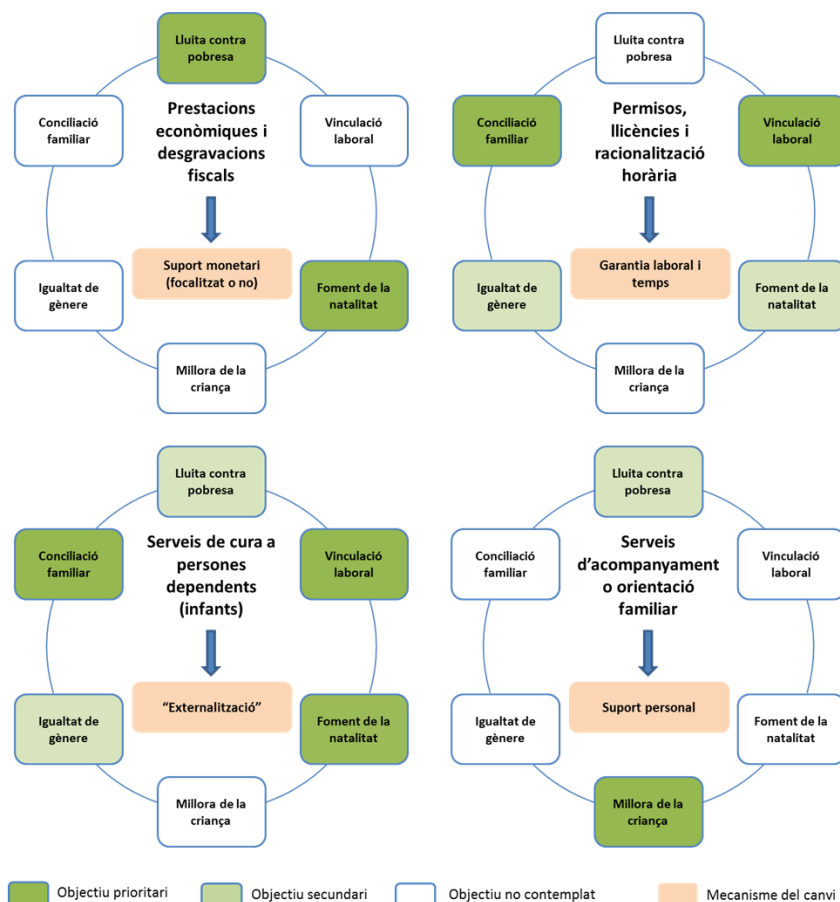
Aquest document resumeix els principals continguts del dossier d'avaluació "Les polítiques familiars: modalitats, impacte i reptes per a Catalunya", l'objectiu del qual és contribuir a informar la discussió sobre les polítiques familiars i permetre així avançar cap a unes intervencions més efectives i eficients.

Amb aquest propòsit, es revisa l'evidència internacional acumulada sobre l'efectivitat de diferents instruments de política familiar. Ens fixem, per tant, en aquells instruments que han estat objecte d'avaluacions rigoroses d'impacte:

- Prestacions econòmiques i desgravacions fiscals;
- Permisos i llicències parentals, i mesures de racionalització horària;
- Serveis d'atenció i cura a la petita infància;
- Recursos de suport a les famílies en moments clau del seu cicle vital

Aquests instruments són posats en relació amb sis objectius estratègics assignables a la política familiar: 1) la lluita contra la pobresa; 2) la conciliació de la vida familiar i laboral; 3) la vinculació laboral; 4) la igualació de gènere; 5) el foment de la natalitat; 6) la millora de les pràctiques de criança, i entenem que, si bé cadascun dels instruments de política familiar prioritza uns objectius i es basa en uns mecanismes de canvi que li són específics, sovint existeixen objectius compartits, prioritzats en major o menor mesura.

Instruments de política familiar, mecanismes de canvi i objectius prioritzats



Prestacions econòmiques i desgravacions fiscals

Les transferències econòmiques a les famílies amb fills a càrrec (prestacions directes o desgravacions fiscals) es plantegen com una compensació pels costos associats a la seva criança i educació, amb un doble objectiu: lluitar contra la vulnerabilitat de les famílies (inclosa la pobresa infantil) i facilitar que pares i mares puguin tenir el nombre de fills desitjats (el que en gran mesura s'adiu amb un objectiu de foment de la natalitat).

Què sabem?

Pel que fa a la lluita contra la pobresa, existeix certa controvèrsia sobre quins esquemes de transferència són més efectius, els universals (igual prestació per al conjunt de la població) o els focalitzats (es condiciona la prestació a uns determinats indicadors de necessitat) [2]. Estudis recents apunten que les estratègies focalitzades, sobretot quan són de quantia generosa, aconsegueixen redistribuir millor els recursos que les universals i, per tant, són més efectives en la lluita contra la pobresa [3], [4]. Existeixen, però, costos associats a aquest esquema, per exemple, costos administratius i de gestió (derivats de les tasques d'identificació de la població diana de les prestacions) o possibles desincentius a la cerca de feina en aquells casos en què l'ingrés salarial potencial se situa al voltant del llindar de renda que marca el dret a la prestació [5], [6].

Dins l'esquema focalitzat, han demostrat ser especialment efectives les prestacions de quantia modulada per renda, a l'estil dels sistemes de *tax credit* dels països anglosaxons [7], [8], així com les transferències de caràcter condicionat (ajuts condicionats a l'escolarització dels fills o programes de garantia de rendes condicionats a la participació en mesures d'activació laboral) [9], [10]. Tots dos mecanismes –la modulació per renda i el condicionament de la prestació– semblen minimitzar el problema de desincentius a la cerca de feina, no pas els costos administratius en la seva gestió.

Pel que fa a la natalitat, la recerca demostra que les prestacions econòmiques per fill a càrrec (focalitzades o universals) poden tenir un impacte positiu sobre els indicadors de fecunditat [11], sobretot en el cas de les famílies amb menor renda i entre les dones amb menor formació [12]–

[14]. Si bé és cert que la capacitat que un programa de prestacions pot tenir d'incidir en les decisions familiars relatives a la fecunditat augmenta com més elevada és la quantia dels ajuts, també ho és que, com a instrument de política familiar, aquests programes troben limitacions importants per arribar a cobrir els costos d'oportunitat de la maternitat, especialment entre les dones millor posicionades en el mercat de treball [15], [16].

Earned Income Tax Credit (EITC), Estats Units [1]

L'EITC és la principal font pública de transferència econòmica a les famílies de renda baixa als Estats Units. Des de la seva promulgació, l'any 1975, ha estat concebuda com a una política de lluita contra la pobresa i d'incentivació de la inserció laboral.

L'any 2014, per cada dòlar guanyat per un treballador d'una família elegible, l'EITC afegeix un increment de 0,08 dòlars en el cas dels treballadors sense fills (fins a un ingrés màxim de 496 dòlars), 0,34 dòlars en el cas de treballadors amb un fill (fins a un màxim de 3.305 dòlars), 0,40 dòlars per als treballadors amb dos fills (màxim de 5.460 dòlars) i 0,45 dòlars per a treballadors amb tres o més fills (màxim de 6.143 dòlars). A partir d'aquest llindar d'ingressos familiars, la quantia del crèdit es fa decreixent, de tal manera que es redueixen en 0,08 dòlars per dòlar per sobre del llindar (treballador sense fills), 0,16 dòlars (treballador amb un fill) i 0,21 dòlars (treballador amb dos o més fills). La transferència desapareix a partir dels 20.020 dòlars (famílies sense fills), 43.941 dòlars (famílies amb un fill), 49.186 dòlars (dos fills) i 52.427 dòlars (tres fills o més).

Diferents revisions i avaluacions d'impacte han conclòs que l'EITC redueix el nivell de pobresa dels beneficiaris alhora que aconsegueix incentivar de forma significativa la participació laboral dels sectors més vulnerables.

Què podem fer (per saber més)?

Catalunya i Espanya es troben entre els pocs països europeus que no disposen de prestacions universals per fills a càrrec, alhora que destaquen per la baixa quantia dels seus ajuts focalitzats. A la pràctica, això ha provocat que les deduccions fiscals hagin acabat convertint-se en el principal instrument econòmic adreçat a les famílies amb menors a càrrec.

A Catalunya, l'actual sistema de prestacions es limita a un ajut econòmic (pagament únic) de 650 euros per naixement, adopció, tutela o acolliment, per a famílies amb un baix nivell d'ingressos

(16.000 euros per famílies de tres membres). D'altra banda, entre els anys 2003 i 2011 van estar en vigor dues transferències universals, per fill menors de tres anys (638 euros anuals) i per part, adopció tutela o acolliment de 663 euros. L'any 2011, Ivàlua va avaluar els impactes d'aquests ajuts universals sobre la fecunditat, la pobresa i la participació laboral de les dones [17]; aquesta anàlisi es va complementar l'any 2012 amb el disseny d'un simulador que permetia estimar l'impacte pressupostari de qualsevol alternativa de configuració de la prestació en base a diferents paràmetres de càlcul (característiques de l'ajut i de les famílies potencialment beneficiàries).

Ens trobem davant d'un tipus d'instrument propici al plantejament d'exercicis d'avaluació *ex-ante*, en especial, d'anàlisi d'impacte econòmic com el realitzat per Ivàlua en el passat. Des d'aquest punt de vista, tindria sentit avaluar l'impacte pressupostari i la incidència distributiva que podrien representar possibles modificacions de l'actual prestació focalitzada. L'anàlisi podria centrar-se en extensions de l'actual prestació encaminades, d'una banda, a mitigar més intensament l'extensió de la pobresa infantil i, de l'altra, a recuperar part de la universalitat de l'ajut en tant que política que pot tenir efectes positius sobre la natalitat i la participació laboral femenina, així com en la reducció de la pobresa.

Permisos, llicències i racionalització horària

Els objectius dels permisos i llicències parentals, així com les mesures de racionalització horària són garantir el vincle laboral dels progenitors, facilitar la conciliació de la vida familiar i laboral, i, de retruc, incidir en els indicadors de fecunditat, estimulant la natalitat.

Què sabem?

Pel que fa al vincle laboral, la recerca comparada assenyala que els permisos laborals poden

millorar les perspectives laborals de les dones, tant en termes de participació com de condicions salarials [18], [19]. En el cas dels permisos de maternitat, els esquemes més efectius serien aquells que cobreixen un període entre 16 i 20 setmanes i comporten una quantia propera al 100% del salari; un esquema, doncs, similar al present en bona part dels països europeus [20]. En canvi, els permisos parentals, quan tenen una dotació generosa, tendeixen a allargar el seu període d'utilització, en ocasions posant en risc les condicions de reingrés de les dones al mercat laboral. Alguns estudis conclouen que la seva efectivitat comença a decaure a partir del novè mes de permís [21], [22].

Pel que fa a la conciliació i a la igualació de gènere, cal dir que els permisos de paternitat no transferibles, amb una durada típica d'entre dues i quatre setmanes, han esdevingut un recurs molt demandat en aquells països on s'ofereixen. Alhora, el seu gaudi aconseguix incrementar la implicació dels pares en les tasques de la llar i la cura dels infants, durant i després del període de gaudi del permís [23], [24]. Aquest és un efecte que els permisos intercanviables entre mare i pare, sobretot quan no són remunerats o tenen una quantia reduïda, tenen més dificultats d'assolir, entre d'altres motius perquè acostumen a ser força més utilitzats per les dones que pels homes. Amb relació a les mesures de racionalització dels horaris laborals, hi ha indicis que poden tenir efectes positius, no només sobre la participació laboral de les mares [25], sinó sobre la vida en família i les pràctiques de criança [26], [27].

Pel que fa al foment de la natalitat, no sembla que els permisos laborals (més o menys curts, més o menys generosos) aconseguixin impactes globals sobre les taxes de fecunditat; en el millor dels casos modulen el moment en què les dones tenen fills [28], [29].

Què podem fer (per saber més)?

A Catalunya, com al conjunt d'Espanya, disposem d'uns esquemes de permís de maternitat i de paternitat similars als existents en la majoria de països europeus: un permís de maternitat de setze setmanes (de les quals, sis corresponen obligatòriament a la mare) i un permís de paternitat (no transferible) de dues setmanes, ambdós amb una renda substitutòria equivalent al 100% del salari base. A més d'aquests permisos comptem amb excedències no remunerades de temps limitat i altres mesures de reducció de la jornada laboral per motius de cura a infants o familiars dependents.

Més enllà d'aquests recursos, a Catalunya cal fer referència a la rellevància política, social i mediàtica que ha adquirit recentment el debat sobre la reforma horària. Aquest debat ha estat en bona mesura articulat a través de la iniciativa "Ara és l'hora", debatuda al llarg del 2015 en seu parlamentària. La iniciativa es planteja avançar cap a una a una reforma horària global que permeti millorar la conciliació de la vida laboral, familiar i d'oci, i, en conseqüència, millorar la qualitat de vida de les persones i les famílies, una reforma que necessàriament hauria d'implicar els horaris laborals, escolars, comercials i socials [30], [31].

Paradoxalment, malgrat l'ambició de la reforma plantejada, és probablement en el camp de l'organització horària on tindríem a casa nostra més marge per a l'experimentació i l'avaluació d'iniciatives diverses. Aquest marge es podria començar explorant en el relatiu a la configuració dels horaris laborals. En efecte, no són organismes públics i privats que en els darrers temps han començat a assajar fórmules diverses d'organització dels horaris laborals, o que es podrien plantejar fer-ho en el curt termini: compactació, flexibilització, teletreball, etc. Per estimar l'efectivitat d'aquestes fórmules es

podrien plantejar proves pilot aleatoritzades en determinats entorns laborals on es pogués disposar d'unes condicions d'experimentació controlades (per exemple, unitats dins l'administració pública, autonòmica o local, o empreses col·laboradores) i respectant en tot cas el marc dels acords i drets laborals corresponent. Conèixer l'impacte d'unes i altres configuracions sobre àmbits com la productivitat, el benestar o la conciliació laboral-familiar dels treballadors permetria avançar en el debat sobre la reforma horària global d'una manera més informada.

Serveis d'atenció i cura a la petita infància

La xarxa de serveis per a la cura dels infants representen un instrument clau de cara a afavorir la conciliació i incidir sobre els costos d'oportunitat de la criança. En tant que aquesta criança recau majoritàriament sobre les dones, l'accés a aquests serveis hauria d'afavorir la seva participació laboral i alhora repercutir en un increment de la fecunditat. Finalment, sobretot quan fem referència a aquells serveis més propers al món educatiu (i.e. escoles bressol), és clar que hi ha en joc les oportunitats formatives i de desenvolupament dels mateixos infants, en el curt, llarg i mig termini.

Què sabem?

Pel que fa al vincle laboral i a la conciliació, els estudis demostren que els serveis de cura i atenció als infants poden tenir un efecte positiu significatiu sobre la inserció laboral de les dones. Així, en aquells països i regions on s'ha tendit a universalitzar l'accés (gratuït) a aquests serveis, la taxa d'ocupació femenina s'ha incrementat entre un 2 i un 8 punts percentuals [32]–[34]. Més concretament, els beneficis laborals d'aquests serveis es deixen principalment sentir entre les mares més formades i sense fills menors als que s'hi inscriuen. En canvi, la recerca no arriba a concretar quin tipus de serveis o mesures

(creació de places públiques, subsidiació directa o indirecta, recursos més o menys propers a l'àmbit educatiu, més o menys focalitzats, etc.) funcionen millor.

Pel que fa al foment de la natalitat, es fa evident que l'expansió de l'oferta de serveis i dispositius de cura i atenció als infants pot redundar positivament en les decisions de fecunditat, principalment entre les dones treballadores poc formades que es plantegen tenir un primer fill [35], [36]. El preu del recurs és rellevant: com més augmenta, més gran es fa el biaix socioeconòmic en l'accés, i més disminueix la seva capacitat d'incidència real sobre la natalitat. D'aquesta manera, països que fan una forta aposta pel finançament públic i la subsidiació d'aquests serveis –com per exemple, els països escandinaus o França– es caracteritzen també per presentar unes taxes de fecunditat també elevades [37].

Finalment, els programes d'escolarització de la petita infància poden revertir positivament sobre les *competències i oportunitats educatives dels mateixos infants*, en el curt, mig i llarg termini. Aquests impactes són especialment significatius entre els infants de famílies desfavorides o pertanyents a minories ètniques o immigrades [38], [39]. Tot plegat fa que puguem concebre aquests programes com un instrument preventiu de lluita contra la desigualtat social i la pobresa.

Què podem fer (per saber més)?

L'any 2015, a Catalunya, el percentatge d'infants entre 0 i 2 anys que assisteixen a escoles bressol se situa en el 36% (22,8% assisteixen a centres públics, 13,2% a centres privats). Alguns estudis han posat de manifest que existeix un biaix socioeconòmic en l'ús d'aquest recurs a casa nostra; fins i tot a la xarxa pública d'escoles bressol, s'observa una clara infrarepresentació dels infants procedents de llars vulnerables [40].

Sembla clar, doncs, que l'accessibilitat a aquesta xarxa de serveis té molt a veure amb la política de finançament del recurs i amb la disponibilitat de beques o bonificacions basades en criteris de necessitat.

En els darrers anys, diferents municipis han introduït sistemes de tarifació social en l'accés a les places públiques d'escola bressol. Aquests sistemes impliquen la concessió de bonificacions del preu públic (escolarització i menjador) modulades segons la renda de les famílies. Com en el cas de les prestacions per fills a càrrec, ens trobem també aquí amb un instrument clarament avaluable des d'una perspectiva *ex-ante*.

Més concretament, a nivell municipal, es podrien plantejar anàlisis d'impacte pressupostari de diferents esquemes de bonificació o beques modulats per renda. Al nivell autonòmic, es tractaria d'avaluar els beneficis i costos associats a un possible augment del finançament de les escoles bressol per part de la Generalitat, el qual ha experimentat una decreixement substancial en els darrers anys a resultes de la crisi. Els resultats d'aquests exercicis es podrien contrastar amb estudis sobre la cobertura i la incidència distributiva actual de la xarxa pública d'escoles bressol, tant a nivell local com autonòmic, estudis que permetrien conèixer en quina mesura la renda de les famílies condiciona l'ús efectiu del servei en qüestió..

Aquests exercicis *ex-ante* no haurien d'obstar perquè es desenvolupessin estudis d'impacte de l'escolarització en la petita infància sobre els resultats educatius dels infants, si més no, en el mig termini. Seguint exemples d'avaluacions realitzades en altres països, aquests estudis podrien aprofitar el mecanisme d'aleatorització en l'accés a escoles bressol o la variabilitat en la localització dels centres escolars arreu del territori com a estratègies per identificar els grups de control necessaris per inferir l'impacte.

Serveis d'acompanyament i orientació familiar

Ens centrem aquí en aquells programes d'orientació familiar i millora de la criança que duen els professionals que l'implementen (principalment treballadors socials o de l'àmbit sociosanitari) a treballar amb les famílies beneficiàries en el seu àmbit domèstic o comunitari¹. I prenem com a referència els programes d'atenció domiciliària (*home visiting programs*), amb llarga trajectòria als Estats Units.

Nurse Family Partnership (NFP), Estats Units

El NFP s'inicia l'any 1979 a l'estat de Colorado, i actualment es troba en marxa en 32 estats del país. El seu desplegament compta amb capital públic (federal, estatal i local) i filantròpic. El NFP s'adreça a mares amb pocs recursos econòmics que esperen el seu primer fill. Inclou visites individuals a domicili a càrrec d'infermeres qualificades del sistema públic de salut. Les visites s'inicien ben al començament de l'embaràs i conclouen quan el fill compleix els dos anys.

Els objectius del programa són: 1) garantir un bon estat de salut de la mare durant la gestació, 2) millorar la salut i el desenvolupament de l'infant, 3) promoure la suficiència econòmica de les famílies i/o el bon desenvolupament del cycle vital de les mares. Durant les visites a domicili es treballen competències per a la cura dels infants i eines de desenvolupament personal i social de la mare. Les visites tenen un lloc un cop per setmana o cada dues setmanes segons la fase de l'embaràs i edat del fill, i tenen una durada aproximada de 60-75 minuts.

Amb preus de 2014, s'estima que el cost del programa es trobaria al voltant dels 12.000 euros per dona al llarg de tres anys de visites.

Des del seu inici fins a dia d'avui, el NFP ha estat a bastament avaluat, demostrant tenir impactes positius en els tres objectius generals que persegueix així com en el foment de pràctiques parentals positives.

Aquests programes s'adrecen a dones embarassades o amb fills menors de cinc anys, sovint dones sense parella, i molt freqüentment en situació de risc d'exclusió social. El programa de visites, que es pot allargar fins a un període de dos anys, té com a finalitat induir millores en àmbits com: salut de l'infant i de la mare; desenvolupament de l'infant i preparació educativa; reducció del maltractament infantil i de

¹ En l'informe complet d'aquesta revisió es para també atenció als programes que tracten d'involucrar les famílies en els processos educatius dels fills i als impactes que aquests programes han demostrat tenir sobre els resultats acadèmics i les actituds dels infants.

la violència familiar; pràctiques parentals positives; autosuficiència econòmica de les famílies; derivacions institucionals.

Què sabem?

La majoria de programes d'atenció domiciliària aconseguen impactes positius significatius i sostinguts en el temps en bona part dels àmbits esmentats, molt especialment en aquells que tenen a veure amb millora de les pràctiques

parentals, de l'estat de salut de l'infant i de la mare, o amb la preparació educativa dels fills [41]. En particular, destaca l'efectivitat d'aquells programes que disposen d'una freqüència i nombre mínim de visites a domicili (per exemple, combinant visites setmanals i mensuals des del moment de l'embaràs fins als primers mesos d'edat de l'infant) i que són implementats (visitadors) personal qualificat. Exemple paradigmàtic d'aquests programes i de la seva efectivitat són el Healthy Families America o Nurse Family Partnership (veure requadre 3), en marxa des de finals dels setanta en diversos estats dels Estats Units.

Què podem fer (per saber més)?

A Catalunya els programes de millora de les pràctiques de criança han tingut un desenvolupament força atomitzat. Acostumem a trobar-nos amb iniciatives locals, de base comunitària (espais maternoinfantils o familiars, campanyes educatives o de conscienciació sociosanitària, etc.), i generalment vinculades a l'acció del tercer sector o a les àrees de serveis socials dels governs locals. És cert que, d'una banda, aquesta situació pot dificultar la realització d'avaluacions rigoroses d'impacte (manca de recursos, mostres reduïdes de participants, dissenys poc fonamentats, etc.). D'altra banda,

però, és també cert que el fet que ens situem davant d'un panorama relativament obert al desenvolupament d'intervencions diverses ofereix l'oportunitat d'apostar per dissenys innovadors i proves pilot a petita i mitjana escala. Si aquests pilotatges es formulen com a proves aleatoritzades, poden donar lloc a estimacions robustes d'impacte que fonamentin, segons el cas, l'escalat d'unes o altres fórmules d'actuació en l'àmbit de l'acompanyament a les famílies en les pràctiques de criança.

I continuar acumulant evidències, principalment d'impacte

A Catalunya, l'àmbit de les polítiques familiars ha estat poc avaluat en termes d'impacte.

Desconeixem, per tant, quina és l'efectivitat de bona part dels instruments i intervencions de política familiar desplegats a casa nostra, això és, si estan assolint impactes significatius sobre els objectius que es plantegen, des de la lluita contra la pobresa o la conciliació, fins a la millora dels estils de criança. En aquest document hem assenyalat algunes finestres d'oportunitat obertes a l'avaluació d'aquests instruments, una part de les quals remetent a l'avaluació d'impacte.

Mentre no disposem de prou coneixement sobre l'efectivitat de les nostres polítiques familiars, seria convenient continuar ampliant la base d'evidències sobre què funciona o ha funcionat en altres països on s'han testat intervencions com les que aquí ens plantegem. Aquesta cerca d'evidències hauria de ser més focalitzada i alhora més exhaustiva que la presentada en aquest document; això és, concentrar-se en intervencions més específiques que les tractades aquí com a instruments de la política familiar, i al mateix temps abastar un conjunt més ampli d'actuacions i poblacions d'interès. Sempre amb la finalitat d'aportar elements de millora al disseny i implementació d'unes polítiques de família certament necessàries al nostre país.

Referències

- [1] R. Burkhauser, «The minimum wage versus the earned income tax credit for reducing poverty», *IZA World Labor*, 2015.
- [2] W. Korpi y J. Palme, «The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality, and Poverty in the Western Countries», *Am. Sociol. Rev.*, vol. 63, n.º 5, p. 661, oct. 1998.
- [3] I. Marx, L. Salanauskaitė, y G. Verbist, «The paradox of redistribution revisited: and that it may rest in peace?», 2013.
- [4] W. Van Lancker y N. Van Mechelen, «Universalism under siege? Exploring the association between targeting, child benefits and child poverty across 26 countries», *Soc. Sci. Res.*, vol. 50, pp. 60-75, mar. 2015.
- [5] D. Van de Walle, «Targeting revisited», *World Bank Res. Obs.*, vol. 13, n.º 2, pp. 231-248, 1998.
- [6] W. van Oorschot, «Targeting welfare: on the functions and dysfunctions of means testing in social policy», en *World poverty: New policies to defeat an old enemy*, P. Townsend y D. Gordon, Eds. Bristol: The Policy Press, 2002.
- [7] T. L. Hungerford y R. Thiess, «The Earned Income Tax Credit and the Child Tax Credit. History, Purpose, Goals, and Effectiveness», Economic Policy Institute, EPI Issue Brief 370, 2013.
- [8] C. Marr, C.-C. Huang, A. Sherman, y B. DeBot, «EITC and Child Tax Credit Promote Work, Reduce Poverty, and Support Children's Development, Research Finds». Center of Budget and Policy Priorities, 2015.
- [9] Ivàlua, «Les mesures laborals de la Renda Mínima d'Inserció: una avaluació quantitativa de la implementació i l'impacte», Ivàlua, Barcelona, 2015.
- [10] N. Kabeer y H. Waddington, «Economic impacts of conditional cash transfer programmes: a systematic review and meta-analysis», *J. Dev. Eff.*, vol. 7, n.º 3, pp. 290-303, jul. 2015.
- [11] L. González Luna, «The effects of a universal child benefit», Barcelona GSE, 2011.
- [12] G. Azmat y L. González, «Targeting fertility and female participation through the income tax», *Labour Econ.*, vol. 17, n.º 3, pp. 487-502, jun. 2010.
- [13] A. Cohen, R. Dehejia, y D. Romanov, «Do financial incentives affect fertility?», NBER, 2007.

- [14] G. Laroque y B. Salanié, «Does fertility respond to financial incentives?», 2008.
- [15] A. H. Gauthier y J. Hatzius, «Family Benefits and Fertility: An Econometric Analysis», *Popul. Stud.*, vol. 51, n.º 3, pp. 295-306, 1997.
- [16] K. Milligan, «Subsidizing the Stork: New Evidence on Tax Incentives and Fertility», *Rev. Econ. Stat.*, vol. 87, n.º 3, pp. 539-555, ago. 2005.
- [17] Ivàlua, «Avaluació de les Prestacions per a Infants a càrrec», Ivàlua, 2012.
- [18] C. J. Ruhm, «The Economic Consequences of Parental Leave Mandates: Lessons from Europe», *Q. J. Econ.*, vol. 113, n.º 1, pp. 285-317, feb. 1998.
- [19] J. Waldfogel, «Understanding the “Family Gap” in Pay for Women with Children», *J. Econ. Perspect.*, vol. 12, n.º 1, pp. 137-156, 1998.
- [20] H. Dearing, «Does parental leave influence the gender division of labour? Recent empirical findings from Europe.», 2015.
- [21] Y. E. Akgunduz y J. Plantenga, «Labour market effects of parental leave in Europe», *Camb. J. Econ.*, vol. 37, n.º 4, pp. 845-862, jul. 2013.
- [22] V. Genre, R. G. Salvador, y A. Lamo, «European women: why do(n't) they work?», *Appl. Econ.*, vol. 42, n.º 12, pp. 1499-1514, may 2010.
- [23] A. Z. Duvander y M. Johansson, «What are the effects of reforms promoting fathers' parental leave use?», *J. Eur. Soc. Policy*, vol. 22, pp. 319-330, 2012.
- [24] A. Kotsadam y H. Finseraas, «The state intervenes in the battle of the sexes: Causal effects of paternity leave», *Soc. Sci. Res.*, vol. 40, n.º 6, pp. 1611-1622, 2011.
- [25] A.-K. Abendroth, T. van der Lippe, y I. Maas, «Social support and the working hours of employed mothers in Europe», *Soc. Sci. Res.*, vol. 41, n.º 3, pp. 581-597, may 2012.
- [26] P. Gracia y M. Kalmijn, «Parents' Family Time and Work Schedules: The Split-Shift Schedule in Spain: Family Time and Work Schedules in Spain», *J. Marriage Fam.*, vol. 78, n.º 2, pp. 401-415, abr. 2016.
- [27] V. R. Wight, S. B. Raley, y S. M. Bianchi, «Time for children, one's spouse and oneself among parents who work nonstandard hours», *Soc. Forces*, vol. 87, n.º 1, pp. 243-271, 2008.
- [28] A. Luci-Greulich y O. Thévenon, «The Impact of Family Policies on Fertility Trends in Developed Countries», *Eur. J. Popul. Rev. Eur. Démographie*, vol. 29, n.º 4, pp. 387-416, 2013.
- [29] OECD, «Fertility trends: what have been the main drivers?», OECD, 2011.
- [30] CADS, «Informe sobre la fonamentació de procés de reforma horària a Catalunya», Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible, 5/2014, 2014.
- [31] Comissió d'Estudi de la Reforma Horària y Parlament de Catalunya, «Informe de la Comissió d'Estudi de la Reforma Horària», Parlament de Catalunya, 630, 2015.
- [32] M. Baker, J. Gruber, y K. Milligan, «Universal Childcare, Maternal Labor Supply and Family Well-Being», *J. Polit. Econ.*, vol. 116, pp. 709-745, 2008.
- [33] M. Brewer, S. Cattan, C. Crawford, y B. Rabe, «The impact of free, universal pre-school education on maternal labour supply», *Inst. Fisc. Stud. Lond. IFS*, 2014.
- [34] N. Nollenberger y N. Rodríguez-Planas, «Full-time universal childcare in a context of low maternal employment: Quasi-experimental evidence from Spain», *Labour Econ.*, vol. 36, pp. 124-136, oct. 2015.
- [35] P. Baizán, «Regional child care availability and fertility decisions in Spain», *Demogr. Res.*, vol. 21, pp. 803-842, dic. 2009.
- [36] T. Hener, S. Bauernschuster, y H. Rainer, «Does the Expansion of Public Child Care Increase Birth Rates? Evidence from a Low-Fertility Country», 2013.
- [37] R. Davies, «Promoting fertility in the EU. Social policy options for the Member States», Library of the European Parliament, 2013.
- [38] G. Camilli, S. Vargas, S. Ryan, y W. S. Barnett, «Meta-analysis of the effects of early education interventions on cognitive and social development», *Teach. Coll. Rec.*, vol. 112, n.º 3, pp. 579-620, 2010.
- [39] G. J. Duncan y K. Magnuson, «Investing in Preschool Programs», *J. Econ. Perspect.*, vol. 27, n.º 2, pp. 109-132, feb. 2013.
- [40] S. Sarasa Urdiola, «Deferred effects of nursery school on adolescents' school performance in Spain», 2011.
- [41] S. Avellar, D. Paulsell, E. Sama-Miller, P. Del Grosso, L. Akers, y R. Kleinman, «Home Visiting Evidence of Effectiveness Review: Executive Summary», Mathematica Policy Research, 2016.